

EVFEMIZMLAR O'QUVCHI NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRUVCHI OMIL SIFATIDA

Dilobar Imamkulovna Gulamova

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8340938>

Annotatsiya. Raqobatga asoslangan bozor iqtisodiyoti tadbirkor, ijodiy tafakkuri yuksak, har qanday qiyin vaziyatdan o'z aql-idroki, mustaqil ijodiy tafakkuri bilan omon chiqa oladigan, shuurida milliy ruhi mustahkam bo'lgan shaxsni tarbiyalashni taqozo qiladi. Davlatimiz siyosati negizida shaxs farovonligi va baxt-saodatini ta'minlash yotar ekan, unda shaxs tarbiyasi yuqorida ko'rsatilgan maqsaddan boshqa mo'ljalda tashkil etilishi mumkin emas. Bu jarayonda: "Maktab bu – hayot-mamot masalasi, kelajak masalasi. Uni davlat, hukumat va hokimlarning o'zi hal qilolmaydi. Bu butun jamiyatning ishi burchiga aylanishi kerak".

Demak, bosh maqsadimiz "«ta'lim oluvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat» ekan, buning asosiy vositalaridan bo'lgan ona tili ta'limi masalasiga an'anadagidan farqli ravishda butunlay boshqacha ko'z bilan qarashimiz lozim.

Kalit so'zlar: maktabda ona tili ta'limi, ona tili ta'limi maqsadi, pragmatik qiymatli topshiriq, mustaqil fikrlash.

EUPHEMISM AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEECH CULTURE

Abstract. A competitive market economy requires the education of an entrepreneur, a person with high creative potential, a person who is able to survive any difficult situation with his own mind, independent creative thinking, and a strong national spirit. Since the policy of our state is based on ensuring the well-being and happiness of the individual, the education of the individual cannot be organized for any other purpose than the one indicated above. "School is a matter of life and death, a matter of the future. This cannot be decided only by the state, government or governors. This fact must be taken into account".

So, while our main goal is to "develop students' independent thinking skills", we need to look at native language learning, one of the main tools, from a completely different perspective than usual.

Key words: mother tongue teaching at school, purpose of mother tongue teaching, pragmatic value appropriation, independent thinking.

ЭВФЕМИЗМЫ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ УЧЕНИКОВ

Аннотация. Конкурентоспособная рыночная экономика требует воспитания предпринимателя, человека с высоким творческим потенциалом, человека, способного пережить любую сложную ситуацию собственным умом, независимым творческим мышлением, сильным национальным духом. Поскольку политика нашего государства основана на обеспечении благополучия и счастья личности, то воспитание личности не может быть организовано ни для какой другой цели, кроме указанной выше. «Школа – это вопрос жизни и смерти, вопрос будущего. Это не может решить только государство, правительство или губернаторы. Этот факт необходимо учитывать».

Таким образом, хотя наша главная цель состоит в том, чтобы «развить навыки самостоятельного мышления учащихся», нам необходимо взглянуть на обучение на родном языке, один из основных инструментов, с совершенно иной точки зрения, чем обычно.

Ключевые слова: обучение родному языку в школе, цель обучения родному языку, прагматическое ценностное присвоение, независимое мышление.

Davlat jamiyatning taraqqiyot darajasidan hamda uni rivojlantirish uchun belgilangan maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda ta'lim tizimi oldiga muayyan buyurtma qo'yadi. Bu buyurtma jamiyatning (birinchi navbatda, iqtisodiy, so'ngra ma'naviy-madaniy ehtiyojlari bilan belgilanadi) ijtimoiy, iqtisodiy salohiyatini yuksaltiradi, davlat tomonidan belgilangan yagona maqsad yo'lida fuqarolarning ma'naviy-ma'rifiy qiyofasini uyg'unlashtiradi, rivojlanishga to'siq bo'luvchi muammolarni hal etadi. Bu esa, pirovard natijada, jamiyat a'zolarining umumiy farovonligini ta'minlashga olib keladi. Davlat buyurtmasida fan va ta'limning rivojlanish hamda integratsion holati, boshqaruv, ta'minot tizimining darajasi, jamiyat va shaxs orzu-umidlarining mushtarakligi kabilar diqqat markazda bo'lib, muayyan hujjat bilan rasmiylashtiriladi. Bu hozirgi kunda Respublikamizda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi" kabilardir.

Mazkur rasmiy hujjatlarda ta'lim tizimiga muayyan talablar qo'yilmoqda. Zero, 1997-yilda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun talablari hozirgacha ta'limning maqsad, vazifa, tur va bosqichlarini belgilab berdi, umumiy va har bir fan bo'yicha buyurtma mazmuni Davlat ta'lim standartlari (malaka talablari) ko'rinishida qonunlashtirildi. Ta'lim O'zbekiston Respublikasi siyosatining ustuvor yo'nalishi, davlat ahamiyatiga molik ijtimoiy-pedagogik masala bo'lganligi bois uning bosh maqsadi ham hukumat tomonidan belgilab berildi: "Mamlakatimizning istiqbol yo'lidagi birinchi qadamlaridanoq, buyuk ma'naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish asosida jahon andozalari va ko'nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berishimiz kerak"ligi ta'kidlandi. Zero, *"Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" tamoyiliga asoslangan holda... maktab ta'limini rivojlantirish biz uchun buyuk umummilliy maqsadga, umumxalq harakatiga aylanishi zarur*".

Ta'lim tizimida hamisha davlat buyurtmasi asosida ta'limning umumiy maqsadi belgilab beriladi. Davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida ta'lim-tarbiyaning maqsadi yagona bo'lib, bu yaxlitlik davlat, jamiyat va uning a'zolari munosabatlari bilan belgilanadi. Shu bois respublikamizda ta'limning umumiy maqsadi negizida ijodiy va mustaqil fikrlovchi, ma'naviy-mafkuraviy qiyofasi jamiyatning bosh g'oyasi bilan uyg'unlashgan shaxsni tarbiyalash mo'ljali yotadi. Hozirgi kunda barkamol avlod deganda *"jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtayi nazarga ega yoshlar"* tushuniladi. Vaholanki, ta'limdan ham, tarbiyadan ham maqsadimiz bitta: farzandlarimiz barkamol bo'lsin.

Ta'limning umumiy maqsadi har bir o'quv fanining maqsad va vazifalarini belgilab olishni taqozo etadiki, bu, xususan, *milliyligimizning yorqin ifodasi bo'lgan ona tili ta'limi* maqsadida o'zining aniq ifodasini topgan: *"maktabda ona tili ta'limi maqsadi o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'z g'alar fikrini angelaydigan – muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iborat"*. Ona tili ta'limi maqsadi ta'limning umumiy maqsadiga uyg'un bo'lib, uning ikki talabini o'zida juz'iyashtiradi: ijodiy va mustaqil fikrlash malakasini qaror toptirish hamda buning natijasida ta'lim oluvchining har tomonlama yetuk shaxs sifatida kamol topishi [2].

Demak, o'quvchining ona tili imkoniyatlarini egallashi hamda shu asosda barkamol inson sifatida shakllanishiga bo'lgan talab bu fan tadrisi oldiga juda ko'p vazifalarni qo'yadi. Jumladan, o'rta ta'limning umumta'lim fanlari bo'yicha amaldagi malaka talablari (Toshkent, 2020) da belgilanganidek, ta'lim muassasalarida olib borilayotgan ishlar o'quvchilarning o'zida zarur malaka va ko'nikmalarni shakllantirishiga qaratiladi. Ta'lim usuli, mazmuni, ta'lim vositalari ana shu ulkan va ulug' vazifalarning aniq va puxta bajarilishiga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Ta'lim maqsadida shaxsning ma'naviy-mafkuraviy tarbiyasi milliy mafkura va milliy g'oyaga muvofiq bo'lishi aksiomatik xarakterga ega. Chunki tarbiyalanuvchi shaxsning ma'naviy-mafkuraviy qiyofasi jamiyatning yagona va umumiy ma'naviy-mafkuraviy siyosatiga mos kelishi jamiyat taraqqiyotining garovidir. Shuningdek, ona tili ta'limi maqsadining asosiy uzvi bo'lgan ijodiy tafakkurli va mustaqil fikrli shaxsni tarbiyalash masalasi davlatimizning ichki siyosati va iqtisodiy tizimning, uning haraklantiruvchi kuchlarining tafakkur tarziga bo'lgan talabi bilan belgilanadi.

Raqobatga asoslangan bozor iqtisodiyoti tadbirkor, ijodiy tafakkuri yuksak, har qanday qiyin vaziyatdan o'z aql-idroki, mustaqil ijodiy tafakkuri bilan omon chiqa oladigan, shuurida milliy ruhi mustahkam bo'lgan shaxsni tarbiyalashni taqozo qiladi. Davlatimiz siyosati negizida shaxs farovonligi va baxt-saodatini ta'minlash yotar ekan, unda shaxs tarbiyasi yuqorida ko'rsatilgan maqsaddan boshqa mo'ljalda tashkil etilishi mumkin emas. Bu jarayonda: **“Maktab bu – hayot-mamot masalasi, kelajak masalasi. Uni davlat, hukumat va hokimlarning o'zi hal qilolmaydi. Bu butun jamiyatning ishi burchiga aylanishi kerak”**. Demak, bosh maqsadimiz **“«ta'lim oluvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat»** ekan, buning asosiy vositalaridan bo'lgan ona tili ta'limi masalasiga an'anadagidan farqli ravishda butunlay boshqacha ko'z bilan qarashimiz lozim.

O'rta umumiy ta'limning amaldagi malaka talablarida “Ona tili” o'quv predmetini o'qitishning asosiy vazifalari quyidagicha belgilangan:

–o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish;

–o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, so'zning tarkibi, so'z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish;

–ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat [2;7].

Belgilangan vazifalarga diqqat qilsak, 1- va 3-vazifalar ona tili ta'limining bosh maqsadiga to'la hamohang, 2-vazifa esa qisman. To'g'rirog'i, 1- va 3-vazifalar o'quvchiga til imkoniyatlarini o'rgatish talabini qo'ysa, 2-vazifa ta'lim oluvchiga tilshunoslik asoslarini muntazam o'rgatib borishni taqozo etadi. Ya'ni 1-, 3-vazifalar bolani ijtimoiy hayotga, turmushga tayyorlash muddaosini ko'zlaydi. 2-vazifa ijrosi esa uni tabiiy hayot tarzidan uzib qo'yishga olib keladi. Bu holatni, afsuski, maktabda o'qitiladigan barcha o'quv predmetlari ta'limida kuzatishimiz mumkin.

Tilshunos olim B.Mengliyev “kun.uz” kanaliga bergan intervyusida shunday deydi: “Hamamiz maktabda fizika, kimyo, matematika, biologiya predmetlarini o'qiganmiz. Ulardan qoyillatib “besh” baho olganmiz. Ammo ko'p hollarda oddiygina elektr chirog'i patronini o'rnatishni ham, daraxtni payvand qilishni ham, yulduzlarga qarab vaqtni aniqlashni ham, jarohatga qanday malham qo'yishni ham, biror narsaning hajmini hisoblashni ham eplay

olmaymiz. Hatto oddiygina isitish tizimidagi suvning aylanma harakatini ham tushunmaymiz. Nega? Chunki biz olgan ta'lim hayotdan uzilib qolgan. Hamma ham fizik, matematik, biolog bo'lavermaydi-ku! Shuning uchun o'quvchida hayotiy kompetensiya birinchi o'ringa chiqishi lozim edi" [3]. Haq gap. Olimning fikridagi bir so'zni ham rad eta olmaymiz. Bolalarning maktabdan bezishiga ham mana shu jihatlar sabab bo'lmayaptimikan?!

Olim fikrini davom ettiradi: "Endi o'zimizning "Ona tili"mizga kelaylik. Ona tili ta'limining ahvoli qanday? Boshi ham, adog'i ham yo'q, buning ustiga darslikdan darslikka o'tish, sinfdan sinfga ko'chish bilan o'zgarib turadigan son-sanoqsiz ilmiy (lingvistik) qoidalarini yodlatamiz. Matnning, berilgan gaplarning avra-astarini chiqarib, ipidan ignasigacha tahlil qildiramiz. Biroq bu "bilim"lar og'zaki va yozma nutqimizga qay darajada ta'sir qilishi haqida o'ylab ham ko'rmaymiz." Achchiq, ammo haqiqat!

Ha, inson shaxsida ruh, tafakkur va til chambarchas bog'liq. Bundan ijodiy va mustaqil fikrli shaxs tarbiyasini amalga oshirishda ona tili va uning ta'lim tizimi, buni tashkil etuvchi vositalarning roli va xarakteri beqiyos ekanligi ayon bo'ladi. Shu o'rinda haqli savol tug'iladi: ***bugungi kunda jamiyatimiz bilimdon shaxsga ehtiyojmandmi yoki ko'zlagan maqsadga erishishning o'nlab yo'llari borligini, muayyan sharoitda shulardan qay biri yuksak samara bera olishini biluvchi va uni qo'llay oluvchi shaxsgami?***

Tahlil: amaldagi maktab "Ona tili" darsliklariga e'tibor beraylik. Xo'sh, ularda ("Bilib oling", "Esda tuting" shaklidagi) qancha grammatik qoidalar berilgan?

5-sinf "Ona tili" darsligida – **192ta**;

6-sinf "Ona tili" darsligida – **194 ta**;

7-sinf "Ona tili" darsligida – **117 ta**;

8-sinf "Ona tili" darsligida – **51 ta**;

9-sinf "Ona tili" darsligida – **40 ta**;

10-sinf "Ona tili" darsligida – **26 ta**;

11-sinf "Ona tili" darsligida – **25 ta.** (Jami: **645 ta**)

Ammo bu hali hammasi emas. Agar 9-, 10-, 11-sinf "Ona tili" darsliklarida berilgan qoidalarining har biri 1-1,5 sahifa egallashini inobatga olsak, ular miqdori o'rtacha uch barobarga oshadi. (Bu umumiy qoidalar miqdorining 800dan oshishini ko'rsatadi.)

Hadisi shariflardan birida shunday deyiladi: "Ilmga rag'bati bo'lmagan kishiga ilm o'rgatmoq – gunohga botmoq, behuda ilm o'rgatmoq esa ikki karra gunohga botmoqdir." Biz o'quvchilarimizga behuda ilm o'rgatmayapmizmi?! Professor B.Mengliyev ta'biri bilan aytganda: "Maktabda yoshlarimiz ona tili mashg'ulotlarida boshi ham, adog'i ham yo'q, buning ustiga darslikdan darslikka o'tish, sinfdan sinfga ko'chish bilan keskin o'zgarib turadigan son-sanoqsiz ilmiy (lingvistik) qoidalarini yodlashga majbur bo'lishayotganligi" bolaga nima beryapti?!

Biz qachon o'quvchilarimizga *til o'rgatish bilan tilshunoslik asoslarini o'rgatish masalasini* farqlab olamiz? Qachongacha bolalarimizga "keraksiz ilmni o'rgatib" ilm o'rgatmoq savobidan bebahra qolaveramiz? [2;7]

Rasmiy hujjatlarda ta'lim tizimiga qo'yilgan muayyan talablar o'quv jarayonining maqsad, vazifa, tur va bosqichlarini belgilab beradi. Har bir fan bo'yicha buyurtma mazmuni davlat ta'lim standartlari (malaka talablari) ko'rinishida aks etadi. Davlat buyurtmasi asosida ta'limning umumiy maqsadi belgilab berilishi soha mutaxassislari uchun sir emas.

Bu, xususan, milliyligimizning yorqin ifodasi bo'lgan ona tili ta'limi maqsadida o'zining aniq ifodasini topgan: "Maktabda ona tili ta'limi maqsadi o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'zgalar fikrini angelaydigan – muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iborat".

Shu o'rinda, eng avvalo, ona tili ta'limi va uning natijasi borasida ikki jihatni farqlab olishimiz zarur. Bular:

1) ona tili ta'limi jarayonida tahsil oluvchiga tilning beqiyos imkoniyatlaridan foydalanish, ya'ni tilning kommunikativ-amaliy qiymatini yuksak darajada namoyon eta olish ko'nikmalarini singdirish;

2) ona tili ta'limi jarayonida tahsil oluvchiga tilshunoslik asoslarini muntazam o'rgatib borish, tom ma'noda, jamiyat uchun tilshunoslikning qonun-qoidalarini biladigan shaxsni tayyorlash.

Bugun maktab ona tili ta'limida rasman birinchi ("ona tili ta'limi jarayonida tahsil oluvchiga tilning beqiyos imkoniyatlaridan foydalanish, ya'ni tilning kommunikativ-amaliy qiymatini yuksak darajada namoyon eta olish ko'nikmalarini singdirish") maqsadni ko'zlab, amalda esa ikkinchi maqsadni ("ona tili ta'limi jarayonida tahsil oluvchiga tilshunoslik asoslarini muntazam o'rgatib borish, tom ma'noda, jamiyat uchun tilshunoslikning qonun-qoidalarini biladigan shaxsni tayyorlash") amalga oshirayotganimiz achinarli holdir.

Maktab o'quvchilari o'z ona tillarini, odatda, tabiiy ijtimoiy sharoitda shu tilda so'zlashuvchi oila a'zolari, mahalla, bir tilli jamoatchilik orasida o'rganib borishadi. Yillar o'tgani sayin ona tili inson uchun nafaqat axborot yetkazish va axborot qabul qilish vositasi, balki uning milliy o'zligini shakllantiruvchi birlamchi omilga aylanib boraveradi. Darhaqiqat, ona tili kishi tafakkurini shakllantiruvchi, insonni inson sifatida rivojlantirib boruvchi, uning ma'naviy kamoloti, komilligini ta'minlab beradigan asosiy manba hisoblanishi hech birimiz uchun sir emas. Shuning uchun ham dunyo tamaddunida o'zini, o'zligini tanigan har bir xalq, har bir millat, avvalo, o'z ona tili qadrini yuksaltirishga, uning ta'limi samaradorligini oshirishga harakat qiladi.

Demak, insonning o'z ona tiliga e'tiborsiz qarashi uni iste'moldan chiqib ketishiga, bu esa kishining milliy hissiyotlaridan mosuvo bo'lishiga, milliy tuyg'udan ayrilmoq esa manqurtlikka olib keladi. Shunday ekan, inson qayerdagi yashamasin, boshlang'ich va o'rta umumiy ta'limni imkoni yetgunicha o'z ona tilida olgani ma'qul.

Kishilarning ma'naviy saviyasi, odob-axloqi, madaniyatlilik darajasi, oliyjanoblighi va, umuman, ichki dunyosining qanchalik boy ekanligi, avvalo, uning nutqidan ma'lum bo'ladi. So'zlovchiga xos ijobiy yoki salbiy fe'l-atvor ham ularning nutqida muayyan til vositalari asosida yuzaga chiqadi. Xalqimizda: "Yaxshi topib gapirar, yomon qopib" degan maqol zamirida ham nutq egasiga xos fe'l-atvorning ijobiy yoki salbiy jihatiga ishora sezilib turadi. Ba'zan juda orasta kiyingan, yurish-turishi o'ziga yarashgan kishilar bilan, ba'zan biz uchun «yulduz» darajasida bo'lganlar bilan ozgina suhbatlashsak, qaytib bu suhbatni orzu etmasligimiz ham mumkin. Yoki aksincha.

Insonda nutq madaniyatini me'yorlashtiradigan leksik birliklar ancha. Shulardan biri evfemizmlardir.

Nutq jarayonida axloq-odob hamda hissiy talablar ta'sirida aytilishi nojoiz, noqulay bo'lgan so'zlarni yumshoq va muloyim ifodasi bo'lgan ikkilamchi nomlar, ya'ni evfemizmlar tilda

alohida bir tizimni tashkil qiladi. Masalan, Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” asarida Kumushbibi maktubida shunday o‘rin bor: “Sizni va otamni juda sog‘indim, agarda og‘ir oyoq bo‘lmasam edi, qish bo‘lishiga qaramasdan Marg‘ilonga jo‘nar edim, qudangiz, qayin onamning so‘z(lar)iga qaraganda, kelasi oyda ko‘zim yorir emish”. (Abdulla Qodiriy. O‘tkan kunlar)

Maktubdagi homiladorlik bilan bog‘liq ma’nolarni aks ettirgan og‘ir oyoq, ko‘zi yorimoq kabi evfemizmlar xalqimizning milliy ruhi, odobi, nazokatini aks ettirgan til birliklaridir. Evfemizmlar orqali, asosan, inson ruhiyati, o‘zaro munosabati, bir-biriga bo‘lgan e‘zosi, hurmati, takallufi aks etadi. Tom ma’noda, evfemizmlarni o‘rinli qo‘llash nutqni madaniylashtiradi, so‘zlovchini ham, tinglovchini ham noqulaylikdan qutqaradi. Shuning uchun ham ulardan foydalanishda ehtiyotkorlik talab etiladi. O‘zini jamiyatning madaniyatli a‘zosi deb hisoblagan har bir kishisi uchun ham mazkur birliklardan o‘rinli foydalanish o‘ta muhim. Tabiiyki, bu nutq madaniyatining ifodasidir.

Inson umri davomida sharoit taqozosiga ko‘ra turli tillarni, shuningdek, o‘z ona tilini ham o‘zlashtirib boradi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ona tili o‘quv predmetini o‘qitish ishlari o‘quvchilarning tug‘ilganidan toki maktabga qadam qo‘yguniga qadar egallagan nutqiy ko‘nikmalari ustiga quriladi va ayni paytda o‘quvchilarda mavjud nutqiy ko‘nikmalar adabiy til me‘yorlariga muvofiqlashtirib ham boriladi.

Qisqa qilib aytganda, ona tili mashg‘ulotlarida o‘quvchi uch parametr– to‘g‘ri o‘qish, xatosiz yozish va o‘qigan(eshitgan)ini to‘g‘ri anglay olishni egallashi zarur. Shu o‘rinda ta’kidlash muhimki, o‘quvchining “to‘g‘ri anglay olish”i uning madaniy nutqida namoyon bo‘ladi. Madaniy nutq esa kishidan eshitgan, bilgan, anglaganlarini to‘g‘ridan to‘g‘ri aytish(yozish)ni emas, uni me‘yor elagidan o‘tkazish, ya’ni qayta ishlashni, jamiyat odob-axloq qoidalariga moslashtirishni, o‘ziga xos analiz va sintezni taqozo etadi. Ana shu jarayonning amalga oshishida esa o‘quvchiga eng yaqin vosita bo‘lib evfemizmlar xizmat qiladi.

Bu esa maktab o‘quvchilari nutqini evfemizmlar bilan boyitish zarurati va ahamiyatini belgilaydi.

Fikrimiz dalili sifatida boshqa til va nutq birliklari (masalan, frazeologik birliklar, maqol, hikmatli so‘z, perifraza va h.lar)ning nutqdagi ahamiyatini inkor etmagan holda evfemizmlar madaniy nutqning eng zarur unsuri ekanligiga misol keltirishga harakat qilamiz. Masalan, *Karim xotin oldi gapida xotin olmoq* birligining shu holatda aytilishi o‘zbekona odob-axloq me‘yorlariga zid. Uning o‘rnida *Karim oila qurdi; Karim juftini topdi; Karim o‘ziga jufti halol tanladi; Endi Karimning yostiqdoshi bor; Endi Karimning umryo‘ldoshi bor; Karim uylandi; Karim oilali* kabi o‘nlab evfemik birliklarni qo‘llash mumkin. (Mazkur efemiyalar o‘rnida *bir boshini ikkita qilmoq, bir yostiqa bosh qo‘ymoq* (ibora); *Davruga – otin, yigitga –xotin* (maqol); *Voyaga yetgan er kishi xotin olmog‘i farz* (hadis) kabi birliklarni doimiy qo‘llab bo‘lmaydi. Biroq evfemik birliklarni istalgan nutqda bemaolol qo‘llash imkoniyati mavjud.)

Aslida, o‘rta umumta’lim maktablarining ona tili mashg‘ulotlarida pragmatik qiymatli topshiriqlardan foydalanish samaradorlik omili ekanligini nazardan qochirmaslik muhim va bu ona tili ta’limi mazmuni(dastur va darsliklar)da ham to‘la aks etishi zarur. O‘quvchi uchun pragmatik qiymatli birliklardan biri nutqiy evfemizmlar bo‘lib, ular o‘quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qila oladi.

REFERENCES

1. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Raupova L., Qurbonova M., Abuzalova M., Yuldasheva D. Hozirgi o'zbek tili. Darslik. – Buxoro: Durdona, 2021.–555 b. <http://library.ziyonet.uz/ru/book/119110>
2. Yuldasheva D.N. O'zbek tilini o'qitish metodikasi (OO'MTV tasdiqlagan darslik).–Buxoro: Durdona, 2021.–445 b. <http://library.ziyonet.uz/ru/book/119112>
3. Bunday ona tili ta'limi o'zimizni aldashdan boshqa narsa emas!" – Tilshunos olim bilan suhbat/ 27.08.2019. kun.uz
4. Юлдашева Дилором Нигматовна. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури талаблари асосида таълим мақсадини белгилашнинг дидактик асослари: педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация.–Тошкент, 2007.–124 б.
5. Yuldasheva D.N. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining ona tili o'qituvchilariga ochiq xat: Maktab partasida o'tirgan bolalarimizning barchasi tilshunos bo'lishi kerakmi?// "Ma'rifat" gazetasi 2020-yil 4-mart, chorshanba –№ 10 (9283)-son. 10-11-sahifalar.
6. Дилором Юлдашева (Dilorom YULDASHEVA). Профессиональные фразеология (Professional Phraseology). International conference on academic studies in philology (BICOASP) 26-28 September 2019 Bandırma <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60539392/>
7. Dilorom Nematovna Yuldasheva. Problems of national language education at school. Volume 4 Issue 3 BSU 2020 (3) Published by 2030 Uzbekistan Research Online, 2020 <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol4/iss3/15/>
8. DN Yuldasheva. BASIC NON-VERBAL COMPONENTS OF SPEECH. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758) 3 (01), 17-24.
9. AN Istamovna. Leksik birliklarning milliy o'zlik ruhini ifodalashdagi roli (Erkin Vohidov dostonlari asosida). Conferences, 2021.
10. G.T.Chullieva. Intonema and its Types. Middle European Scientific Bulletin. Volume 10, March 2021. ISSN 2694-9970. Pag. 91-95. <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/314>
11. DY Yusupova. Poetess Khalim Khudoyberdieva and his skill in use of the word. International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA issue 01, volume 93 published January 30, 2021.–Pag.238-241. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44644284>
12. Dildora Yunus kizi Yusupova. About Polisemantic Words (on the example of the poems of the Uzbek poetess Khalima Khudoyberdiyeva). Middle European Scientific Bulletin. Volume 10, March 2021. ISSN 2694 9970.Pag.384-389 <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/367>